
Ondersteuning van inclusief onderwijs door middel van vakoverschrijdende programma's: geleerde lessen en toekomstperspectieven

---

Auteurs: Candice Astorino, Chiara Saponaro

Editor: Vasiliki Katsomaliari

Deze publicatie is geschreven en gepubliceerd in het kader van het Erasmus+ project ‘Supporting Inclusion and Diversity in Teaching’ (SIDiT) (‘Ondersteunen van inclusie en diversiteit in onderwijs’).

Partners van het project

Disclaimer: Het project ‘Supporting Inclusion and Diversity in Teaching (SIDiT)’ wordt medefinancierd door het Erasmus+ programma van de Europese Unie (kernactiviteit 2) en het Goethe-Instituut. De steun van de Europese Commissie voor de productie van deze publicatie vormt geen goedkeuring van de inhoud, die uitsluitend de standpunten van de auteurs weergeeft, en de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie in deze publicatie.

Ondersteuning van inclusief onderwijs door middel van vakoverschrijdende programma's: geleerde lessen en toekomstperspectieven

Samenvatting

In de steeds diverser wordende klaslokalen in heel Europa, met leerlingen uit alle sociaaleconomische, taalkundige en culturele achtergronden, is een effectieve toegang tot inclusief kwaliteitsonderwijs van cruciaal belang. Inclusie in de klas is een essentiële eerste stap voor leerlingen en opvoeders om de mindset en competenties te verwerven die zij nodig hebben om actieve burgers te worden en te bouwen aan rechtvaardigere en veerkrachtigere samenlevingen. Het ondersteunen van inclusief onderwijs was het doel van het Erasmus+ initiatief ‘Supporting Inclusion and Diversity in Teaching’ (SIDiT) (‘Ondersteunen van inclusie en diversiteit in onderwijs’), dat gericht is op de ontwikkeling van transversale competenties van leerkrachten en leerlingen, en het uitrusten van leerkrachten met relevante middelen, vaardigheden en opleidingsmogelijkheden. Na drie jaar proefdraaien in twee scholen in België worden de resultaten en de impact van het project in deze publicatie gedeeld, samen met aanbevelingen en een oproep tot actie om de toegang tot inclusief onderwijs in Europa te verbeteren.

Inhoud

Deel 1: Een initiatief ter ondersteuning van inclusief onderwijs.....	4
Deel 2: Over de methode.....	5
Deel 3: Europees beleid en Europese initiatieven voor inclusief onderwijs	5
Deel 4: Resultaten van het project.....	6
Deel 5: De impact en uitdagingen van meer inclusieve klassen.....	9
Deel 6: Toekomstperspectieven.....	11
Bijlage 1: Kader voor inclusieve competenties	13
Bijlage 2: Desktononderzoek	18
Referenties.....	21

Deel 1: Een initiatief ter ondersteuning van inclusief onderwijs

---

"Inclusie is niet mensen binnenbrengen in wat al bestaat, het is een nieuwe ruimte maken, een betere ruimte voor iedereen."

George Dei, Canadees onderwijsdeskundige

Inclusief onderwijs is een proces van versterking van de capaciteit van het onderwijssysteem om alle leerlingen te bereiken (UNESCO, 2017).

Diversiteit verwijst naar de verschillen tussen mensen, die betrekking kunnen hebben op hun ras, etniciteit, geslacht, seksuele geaardheid, taal, cultuur, religie, geestelijke en lichamelijke vermogens, klasse en immigratiestatus (UNESCO, 2017).

Het is in deze context dat het Erasmus+ project ‘Supporting Inclusion and Diversity in Teaching’ (SIDiT) (‘Ondersteunen van inclusie en diversiteit in onderwijs’) is in het leven geroepen om leerkrachten middelen en opleidingsmogelijkheden te bieden, zodat zij meer inclusief onderwijs gaan geven. Het doel van het project is leerkrachten te ondersteunen bij het ontwikkelen van transversale competenties en ervoor te zorgen dat alle leerlingen – ook migrantenkinderen, ongeacht hun culturele, sociaaleconomische, religieuze en taalkundige achtergrond of capaciteiten – bij de activiteiten in de klas worden betrokken. Het SIDiT-project verenigt partners uit Griekenland, België, Italië, Ierland en Kroatië, een dynamisch en ambitieus consortium dat de weg baant naar meer inclusieve klaslokalen. De projectpartners hebben niet alleen leerkrachten uitgerust met competenties en middelen, maar ook lesscenario's ontwikkeld, die de hoeksteen vormen van de proefprojecten in de scholen.

Het doel van deze publicatie is een overzicht te geven van het bestaande beleid voor inclusief onderwijs (met de nadruk op culturele diversiteit) op Europees niveau, de resultaten van het project op dit gebied te belichten en na te denken over de lessen die in de loop van de drie jaar van proefprojecten zijn geleerd. Het doel is ook om naar de toekomst te kijken, met het Europees Kader voor inclusieve competenties, en beleidsaanbevelingen te presenteren met een oproep tot actie – door de ervaring te verzamelen die is opgedaan tijdens de uitvoering van het project en die een solide basis voor de toekomst vormt, ter ondersteuning van systemische veranderingen op het gebied van inclusief onderwijs.

Deel 2: Over de methode

De methodologie die is gebruikt om de belangrijkste bevindingen van het project vast te stellen en de beleidsaanbevelingen in deze publicatie op te maken, is gebaseerd op kwalitatieve en kwantitatieve methodes.

1. De **jaarlijkse evaluaties** in de scholen, uitgevoerd door de Universiteit van Athene en ondersteund door het Goethe-Instituut en Bantani Education, vormen een belangrijke dataset, met onderzoeksvragen die zowel door leerkrachten als leerlingen zijn beantwoord, om te beoordelen in hoeverre SIDiT zijn doelstellingen heeft bereikt en om het succes ervan te meten. De respondenten hebben hun mening gegeven over de methodologie, de inhoud van de lessen, de ontwikkelde competenties en de inclusie in de klas.
2. Naast de jaarlijkse evaluaties zijn **semi-gestructureerde interviews** gehouden met een steekproef van leerlingen en leerkrachten, om getuigenissen, citaten en kwalitatieve gegevens over de uitvoering van de SIDiT-methodologie en de lessen te verzamelen.
3. Om de empirisch onderbouwde beleidsaanbevelingen kracht bij te zetten is een **enquête** uitgezet onder alle leerkrachten en schoolhoofden, zodat zij anoniem hun feedback over de positieve en negatieve gevolgen en over de uitdagingen waarmee zij tijdens de uitvoering van het project zijn geconfronteerd, konden delen.

Deel 3: Europees beleid en Europese initiatieven voor inclusief onderwijs

Internationale en Europese instellingen hebben de afgelopen jaren verschillende initiatieven gelanceerd ter ondersteuning van inclusief onderwijs, die in dit hoofdstuk worden beschreven. De resultaten van het SIDiT-project, waaronder het in bijlage 1 gepresenteerde Kader voor inclusieve competenties, sluiten aan bij de prioriteiten van de Europese Unie en de Raad van Europa op het gebied van onderwijs en opleiding door de ontwikkeling van competenties ter bevordering van inclusie in scholen te ondersteunen.

- Op internationaal niveau pleit UNESCO actief voor inclusief onderwijs en heeft zij een *Gids voor het waarborgen van inclusief en rechtvaardig onderwijs* gepubliceerd

(2017)¹. Deze gids is bedoeld om landen te ondersteunen bij het verankeren van inclusie en gelijkheid in het onderwijsbeleid.

- Op Europees niveau bevat de *Europese pijler van sociale rechten*² 20 belangrijke beginselen en rechten ter ondersteuning van eerlijke en goed functionerende arbeidsmarkten. Pijler 1 ‘Onderwijs, opleiding en een leven lang leren’, pijler 3 ‘Gelijke kansen’ en pijler 17 ‘Mensen met een beperking’ focussen rechtstreeks op inclusie, diversiteit en de uitdagingen met betrekking tot gelijke toegang tot onderwijs. In aansluiting op deze beleidsinitiatieven werd in 2017 de Europese Onderwijsruimte³ goedgekeurd om de samenwerking tussen de lidstaten van de Europese Unie te bevorderen met het oog op de opbouw van meer veerkrachtige en inclusieve nationale onderwijs- en opleidingsstelsels.
- De aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018⁴ (2018/C 195/01) inzake ‘*de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven*’ benadrukt het belang van financieringsinstrumenten van de Europese Unie, zoals Erasmus+, om een effectieve gelijke toegang tot inclusief kwaliteitsonderwijs voor alle leerlingen te waarborgen, alsook de essentiële rol van de lidstaten om bij te dragen tot het aanbieden van inclusief onderwijs. Ook het jeugdbeleid van de Raad van Europa⁵ is een drijvende kracht achter de ontwikkeling van het jeugdbeleid, met jeugdprogramma's die de voorwaarden scheppen voor leren, kansen en ervaringen, zodat jongeren kunnen integreren en een actieve rol in de samenleving kunnen spelen.

Deel 4: Resultaten van het project

Proefprojecten in scholen

In de schooljaren 2020-2021 en 2021-2022 hebben meer dan 600 leerlingen deelgenomen aan de SIDiT-lessen. De meerderheid van hen (73% in 2020-2021 en 86% in 2021-2022) behoort tot een interessante categorie voor het SIDiT-project, zoals migranten,

¹ Online beschikbaar via: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>

² Online beschikbaar via: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1568&langId=en>

³ Online beschikbaar via: <https://education.ec.europa.eu/>

⁴ Online beschikbaar via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29>

⁵ Online beschikbaar via : <https://www.coe.int/en/web/youth/about-youth-policy>

vluchtelingen, verschillende taal/ culturele/ sociaaleconomische/ religieuze/ etnische achtergronden, speciale onderwijsbehoeften. Een derde uitvoeringsjaar vindt plaats in 2022-2023.

De SIDiT-lessen behandelen onderwerpen als identiteit, cultuur, religie, antiracisme en sociale rechtvaardigheid. De leerlingen werken – onder meer – rond onderwerpen als familie, gemeenschap, respect, rechten, overtuigingen, eerlijkheid, discriminatie, pesten, groepsdruk, diversiteit, tolerantie, waarden, individueel handelen, verantwoordelijkheid voor zichzelf en anderen. De leerlingen verkennen de onderwerpen kritisch door middel van studentgericht en collaboratief projectwerk waarbij ze hun transversale en ondernemerscompetenties kunnen ontwikkelen, zoals persoonlijke verantwoordelijkheid, sociale verantwoordelijkheid, communicatie, creatief en kritisch denken, actief leren, probleemoplossing en besluitvorming. Het gebruik van digitale hulpmiddelen in de klas, zoals tablets, vormt een kernelement van de lessen, met de bedoeling dat de leerlingen vooral hun digitale en mediageletterdheid bevorderen.

De lessen werden gegeven door leerkrachten van de basisscholen Unescoschool en De Toverfluit in Brussel, België, en werden ontwikkeld door docenten van het Marino Institute of Education in Dublin, Ierland. Om de leerkrachten en scholen in deze proeffase te ondersteunen, werden twee belangrijke documenten gepubliceerd:

1. Een cursus voor leerkrachten die hen beter in staat stelt effectief en innovatief inclusief onderwijs te geven in hun klas. Het is een interactieve online cursus op eigen tempo die leerkrachten in het basisonderwijs in staat stelt onderwijsvaardigheden te verwerven zodat ze de individuele sterke punten en bijdragen van de leerlingen kunnen waarderen en de leerervaring voor iedereen rijker en diverser kunnen maken.
2. Een methode die scholen uitnodigt om door leerlingen geleid projectwerk te organiseren dat betrekking heeft op het leerplan en leerkrachten de gelegenheid biedt na te denken over inclusieve praktijken, met inbegrip van praktijkvoorbeelden uit de partnerlanden van het project. Het wordt aangeboden in de praktische vorm van een toolkit⁶; een handboek met voorbeeldlesscenario's die het leren en inclusie bevordert en gemakkelijk toegankelijk is voor leerkrachten om in hun klas te gebruiken.

---

⁶ Handboek voor leerkrachten online beschikbaar via https://www.siditproject.eu/files/ugd/74f199_92c23e59e08d47d788edf2c2851be7fe.pdf

Opleiding van leerkrachten

Naast de proeffase hebben de leerkrachten die de SIDiT-lessen geven, deelgenomen aan een opleiding in Matera, Italië. Tijdens de opleidingsweek voor leerkrachten die in september 2022 in Italië werd georganiseerd, hebben deelnemers uit verschillende Europese landen samen met leerkrachten uit Matera de SIDiT-lesmethode op basis van beginselen van inclusief en intercultureel onderwijs verkend. Leerkrachten, opvoeders en schoolprofessionals werkten samen in een multiculturele context om nieuwe vaardigheden te verwerven en de verschillende lesscenario's die het project aanbiedt te integreren. Tijdens de week werden de deelnemers geïnspireerd door de vruchtbare uitwisselingen, de praktijktraining en de gedeelde beste praktijken. Zo was het creëren van een natuurmandala een van de voorgestelde lessen om de waarde van de omringende natuur te benadrukken en het belang van het uitdrukken van zichzelf en de eigen waarden te stimuleren.

"Iets zoeken in de natuur dat iets voor ons betekende in een gezamenlijke handeling zoals het samen creëren van de natuurmandala, was voor mij een manier om ons terug te brengen naar een essentiële oorspronkelijke eenheid." - *Stefania, leerkracht en deelnemer aan de opleiding*

Het algemene doel van de opleiding was:

- De lessen uit de SIDiT-methodologie geven met verschillende groepen deelnemers.
- De opleiding afronden op basis van de feedback van de deelnemers.
- De deelnemers opleiden om de methodologie in hun instellingen toe te passen ter versterking van de transversale competenties van kinderen (digitale geletterdheid, mediageletterdheid en ondernemerscompetenties) op basis van de belangrijke Europese competentiekaders EntreComp⁷ en DigComp⁸.
- De mogelijkheden voor leerkrachten en opvoeders uitbreiden, zodat zij gebruik kunnen maken van innovatieve instrumenten en methodologieën, zoals

---

⁷ Bacigalupo M, Kampylis P, Punie Y en Van Den Brande L. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. EUR 27939 EN. Luxemburg (Luxemburg): Bureau voor publicaties van de Europese Unie; 2016. JRC101581

⁸ Vuorikari, R., Kluzer, S. en Punie, Y., DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens - With new examples of knowledge, skills and attitudes, EUR 31006 EN, Bureau voor publicaties van de Europese Unie, Luxemburg, 2022, ISBN 978-92-76-48883-5, doi:10.2760/490274, JRC128415.

ontwerpgebaseerd leren, het opnemen van inhoud- en taal-geïntegreerd leren⁹ (CLIL) en de beginselen van Universal Design Learning¹⁰ (UDL).

Deel 5: De impact en uitdagingen van meer inclusieve klassen

Tijdens de uitvoering van het project werden jaarlijks evaluaties uitgevoerd met enquêtes en interviews vóór en na de uitvoering van de methodologie, onder leiding van de Universiteit van Athene. De belangrijkste resultaten van de kwantitatieve en kwalitatieve evaluaties worden in dit hoofdstuk belicht. Dankzij de projectevaluatie kregen de projectpartners een duidelijk beeld van de impact die de nieuwe onderwijsmethode had op zowel leerlingen als leerkrachten.

De SIDiT-methodologie heeft bewezen een aanzienlijke impact te hebben gehad op zowel leerlingen als leerkrachten, en in 2021 wilde **80% van de leerkrachten en 79% van de leerlingen het SIDiT-project in het volgende jaar uitvoeren**. Uit de evaluatie bleek dat leerlingen hun vermogen tot interactie en communicatie met elkaar hebben vergroot en tegelijkertijd hun vaardigheden verder hebben ontwikkeld en hun zelfvertrouwen hebben vergroot. Leerkrachten zagen dat leerlingen zich openstelden en zich op hun gemak voelden om deel te nemen aan discussies over gevoelige onderwerpen, wat mogelijk werd gemaakt door de SIDiT-lessen. Zowel leerkrachten als leerlingen kregen de kans om dieper in te gaan op bepaalde onderwerpen, waarbij de tijd werd genomen om discussie en samenwerking te bevorderen en de kinderen de tijd te geven om zich uit te drukken. Door digitale hulpmiddelen te gebruiken om de SIDiT-lessen te geven, **hebben de leerlingen hun digitale geletterdheid met 26% verbeterd**¹¹.

Het is een succesvol leertraject geweest, aangezien de leerkrachten ook **hun profiel hebben versterkt** door een innovatieve methodologie in hun lessen toe te passen, waardoor zij inclusieve activiteiten voor leerlingen met verschillende achtergronden kunnen produceren en meer vertrouwen hebben gekregen in het gebruik van digitale middelen om les te geven. In de enquête na de implementatie van de methodologie deelden de leerkrachten dat zij **meer**

⁹ Online beschikbaar via: <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/educational-policies-practices/articles/content-and-language>

¹⁰ Online beschikbaar via: <https://udlguidelines.cast.org/>

¹¹ Vergelijking van de digitale vaardigheden van leerlingen vóór de implementatie van SIDiT (60%) en erna (86%) in de evaluatie van 2021.

bereid zijn om nieuwe praktijken in hun lessen toe te passen (92% tegenover 81% in de enquête vóór de implementatie van de methodologie).

"Ik vond het leuk om de verschillende culturen en talen in de klas beter te leren kennen en te zien dat niet iedereen hetzelfde is maar toch gelijkwaardig." - *Leerling over SIDiT*

De SIDiT-methodologie heeft bewezen een impact te hebben in de scholen waar het proefproject plaatsvond. Ze heeft inclusie in de klas gestimuleerd en tegelijkertijd de digitale vaardigheden van leerlingen en leerkrachten verbeterd, en ze heeft feiten, getuigenissen en de mogelijkheid geboden om na te denken over de huidige stand van zaken op het gebied van inclusief onderwijs in de klas.

De bevindingen van het consortium zijn relevant wat betreft de behoeften van onderwijsstelsels om niet alleen de uitvoering van innovatieve projecten zoals SIDiT te vergemakkelijken, maar om blijvende veranderingen in het inclusiever maken van klaslokalen te bevorderen. Hoewel er voor scholen en instellingen mogelijkheden zijn om steun en/of subsidies aan te vragen en zo problemen zoals pesten op school aan te pakken, is er behoefte aan steun voor hervormingen, waaronder meer overheidsfinanciering op het gebied van inclusief onderwijs. De scholen hebben gewezen op het gebrek aan een goede structuur rond het beleid inzake inclusief onderwijs, wat in dit geval resulteerde in een moeilijke aanpassing van de inhoud van de SIDiT-methodologie aan het leerplan en de door de nationale regering vastgestelde doelstellingen.

Wat de uitdagingen bij de toepassing van de methode betreft, hebben de leerkrachten hun bezorgdheid geuit over het vermogen van leerkrachten om discussies en debatten over gevoelige onderwerpen te begeleiden, aangezien zij voorbereid moeten zijn op moeilijke vragen en emotionele reacties van hun leerlingen en collega's. Het invoeren van nieuwe methodes, het stimuleren van discussies en groepswork in een klas waar het hele schooljaar tot in de details is geregeld, kan ook uitdagingen met zich meebrengen. Dit werd versterkt door de COVID-19-pandemie. Er werd bijvoorbeeld vaak melding gemaakt van een gebrek aan tijd om lessen voor te bereiden, ze te geven en verslag uit te brengen over de resultaten van de sessies. Sommige lessen werden ingekort of in twee delen opgesplitst om het strakke tijdschema te kunnen volgen. De leerlingen merkten ook het gebrek aan tijd in de lessen en deelden dit mee tijdens het evaluatieproces.

"Soms was er te weinig tijd, ik had graag wat meer willen praten over de onderwerpen die ik interessant vond." - *Leerling over SIDiT*

Deel 6: Toekomstperspectieven

Het SIDiT-project heeft een innovatieve onderwijsmethode, leermiddelen en een gemeenschappelijk Europees Kader voor inclusieve competenties ontwikkeld en toegepast die kunnen worden aangepast aan de leerplannen van verschillende nationale contexten en overdraagbaar zijn tussen verschillende schoolvakken. Het materiaal kan worden aangepast aan de behoeften van leerkrachten en leerlingen op verschillende onderwijsniveaus, zoals secundair onderwijs, beroepsonderwijs en -opleidingen en hoger onderwijs. Ze kunnen ook worden gebruikt door leerkrachten en andere professionals die inclusief onderwijs geven buiten het formele onderwijs, in het niet-formele onderwijs en het jeugdwerk. Het is van essentieel belang dat scholen werken met vakoverschrijdende programma's die in verschillende vakken worden gevolgd, met gebruikmaking van nieuwe technologieën, om de ontwikkeling van inclusief onderwijs en digitale geletterdheid te ondersteunen. SIDiT kan als voorbeeld dienen voor scholen om soortgelijke vakoverschrijdende programma's in te voeren die kunnen worden gebruikt door alle leerkrachten of opvoeders die zich willen richten op de ontwikkeling van de transversale competenties van hun leerlingen, om hun integratie in de samenleving te vergemakkelijken.

Om leerkrachten en leerlingen te ondersteunen bij het ontwikkelen van inclusieve competenties heeft het SIDiT-project een Kader voor inclusieve competenties ontwikkeld, dat kan dienen als algemeen referentiemodel voor het ontwerpen van leermogelijkheden en zelfbeoordelingsinstrumenten. Het kader is gebaseerd op grondig desktoponderzoek, waarbij bestaand beleid, Europese competentiekaders en ondersteunende officiële documenten over sociale inclusie en inclusief onderwijs uit de partnerlanden zijn geanalyseerd. Het doel was een praktisch, aanpasbaar en concreet competentiekader uit te werken ter ondersteuning van onderwijs- en opleidingsprogramma's. Er zijn in totaal negen competenties vastgesteld die als basis zullen dienen voor het ontwerpen van leermogelijkheden die gericht zijn op de ontwikkeling van inclusieve competenties bij leerkrachten en leerkrachten in opleiding. Het kader is te vinden in **bijlage 1** van deze publicatie.

Oproep tot actie

Op basis van de evaluatie die tijdens de proefjaren in de scholen is uitgevoerd en van het onderzoek dat door het consortium is uitgevoerd, vormen de volgende punten de oproep tot actie voor praktijkmensen, instellingen en beleidsmakers.

- **Ontwikkeling van beleid en kaders voor inclusief onderwijs** op nationaal en Europees niveau, om scholen een betere structuur te bieden voor de toepassing van innovatieve methodes, met gebruikmaking van Europese kaders voor competenties om op lange termijn digitale, ondernemers- en transversale competenties bij leerlingen en leerkrachten te ontwikkelen.
- **Voorzien in continue opleiding over diversiteit en inclusie**, zoals stage- en opleidingsperiodes voor leerkrachten en leerkrachten in opleiding, met aandacht voor onderwerpen die relevant zijn voor inclusief onderwijs (bv. godsdienst, culturen, identiteit), met de bedoeling hen de vaardigheden, de kennis en het begrip bij te brengen om veilige ruimtes voor hun leerlingen te creëren.
- **Actieve verspreiding van projecten ter ondersteuning van inclusief onderwijs via vakoverschrijdende programma's**, op nationaal en Europees niveau, en onlinekanalen zoals het onlangs gelanceerde Europees platform voor schoolonderwijs, om het gebruik van projectresultaten en de uitwisseling van inspirerende praktijken te vergemakkelijken.
- Leerkrachten ondersteunen om het gebruik van digitale technologieën effectief in hun leer- en onderwijspraktijk te verankeren. **Het gebruik van digitale instrumenten in scholen bevorderen** door middel van meer overheidsgefinancierde campagnes om scholen uit te rusten met apparatuur en hardware. **Voorzien in gerichte opleidingen voor leerkrachten om doeltreffende strategieën in de klas toe te passen voor digitale geletterdheid** en het ontwikkelen van vaardigheden van leerlingen in het gebruik van digitale technologieën.

Bijlage 1: Kader voor inclusieve competenties

Inleiding

Een Kader voor inclusieve competenties beantwoordt aan de toenemende behoefte aan verbetering van onderwijsstelsels en de oriëntering ervan op de integratie van alle kinderen met verschillende sociaaleconomische, etnische, culturele, religieuze en taalachtergronden. Inclusie is een essentiële eerste stap voor leerlingen en opvoeders om de mindset en competenties te verwerven die zij nodig zullen hebben om zich met succes te integreren in steeds bredere sociale groepen, waarbij de unieke bijdragen van mensen van alle achtergronden worden gewaardeerd en diverse groepen naast elkaar kunnen groeien, tot voordeel van allen.

Onder deze omstandigheden biedt inclusief onderwijs alle leerlingen de mogelijkheid de vaardigheden, waarden en competenties te ontwikkelen die nodig zijn om samen met anderen in een diverse samenleving te leven en te werken. Door samen op te groeien en te leren, ervaren leerlingen met verschillende capaciteiten, interesses en achtergronden diversiteit als een gemeenschapsnorm. Tegelijkertijd zijn inclusieve competenties een onmisbaar instrument voor elke opvoeder die in een door diversiteit verrijkte omgeving werkt. Ze kunnen een inclusieve mindset bevorderen door opvoeders te helpen de kennis, vaardigheden en attitudes te ontwikkelen om te denken en te handelen met empathie, verantwoordelijkheid en zorg voor mensen met een andere achtergrond. Bovendien bevorderen deze competenties het creëren van een gemeenschappelijke basis tussen leerkrachten en leerlingen voor inclusie en voor een veilige omgeving voor elk kind, om te slagen in persoonlijke groei en ontwikkeling, maar ook in de integratie en bijdrage van elkeen in de samenleving zonder moeilijkheden of discriminatie.

Het Kader voor inclusieve competenties is een integraal onderdeel van de beleidsaanbevelingen van het project, die in de eerste plaats bestemd zijn voor beleidsmakers (regionale overheden en lokale onderwijsautoriteiten). Het kader richt zich ook tot belanghebbenden die geïnteresseerd zijn in de uitvoering van het project en in inclusief onderwijs, om de lacunes in Europese en nationale kaders met betrekking tot inclusief onderwijs te onderzoeken en te identificeren.

Het ontwikkelingsproces

Het ontwikkelingsproces bestond uit het onderzoeken, analyseren en in kaart brengen van de verschillende nationale normen, richtlijnen en officiële documenten, waarbij alle projectpartners werden betrokken. Ze werden gevraagd lacunes en specifieke competenties te

identificeren die nuttig zijn voor de SIDiT-methodologie en haar visie op inclusie op school. In veel landen bevatten de competentiekaders voor leerkrachten specifieke competenties die gewijd zijn aan ‘vaardigheden voor inclusie van migranten’ en die vooral gericht zijn op taalonderwijs, pesten en discriminatie. Over het algemeen is de aanpak meer sectoraal en niet holistisch.

De vernieuwende SIDiT-methodologie leidt tot een systemische kijk op *inclusie*, waarbij inclusie niet alleen in de inhoud, maar ook in de onderwijsmethododes wordt opgenomen. Voortbouwend op het in kaart brengen dat reeds is uitgevoerd door Eurydice ‘Integrating Students from Migrant Backgrounds into Schools in Europe: National Policies and Measures’¹² (EACEA, 2019) wilde het partnerschap een kader voor inclusieve competenties uitwerken naar het voorbeeld van andere Europese competentiekaders zoals EntreComp, DigComp, LifeComp en GreenComp, dat deze innovatieve en holistische aanpak en visie zou weerspiegelen.

Dit gemeenschappelijk Kader voor inclusieve competenties is derhalve bedoeld ter ondersteuning van onderwijs- en opleidingsprogramma's voor een leven lang leren en dient een groot aantal doelen, waaronder het opzetten van lerarenopleidingen, (zelf-)beoordeling/reflectie, beleidsontwikkeling, beoordeling, toezicht en evaluatie. Het vormt het resultaat van een gedegen onderzoek van het beleid in de partnerlanden op het gebied van sociale inclusie in het onderwijs. Het kader biedt een algemeen referentiemodel dat iedereen kan gebruiken om leermogelijkheden te creëren die gericht zijn op de ontwikkeling van inclusieve competenties en om de vooruitgang in de ondersteuning van onderwijs en opleiding voor diversiteit en inclusie in het onderwijs te beoordelen. Het kader is gebaseerd op de bestaande normen van België, Griekenland, Italië, Kroatië en Ierland en bestaat uit negen inclusieve competenties die hieronder kort worden toegelicht.

---

¹² European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Integrating students from migrant backgrounds into schools in Europe : national policies and measures, Publications Office, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2797/819077>

De competenties:

Empathie

Empathie is het zich bewust zijn van de emotionele toestand van een andere persoon, zich inleven in die emoties en ze delen. Het is cruciaal voor de uitvoering van inclusief onderwijs dat leerlingen met speciale onderwijsbehoeften actief betreft, en is belangrijk voor de preventie van bijzonder ernstige maatschappelijke verschijnselen zoals pesten, cyberpesten en problemen bij jongeren.

Samenwerking

Samenwerking is het vermogen om samen te werken en een gemeenschappelijk doel te bereiken. Het houdt verband met empathie en is essentieel in het onderwijs om wederkerigheid en solidariteit aan te leren.

Leiderschap

Leiderschap als competentie is het vermogen om initiatief te nemen, anderen te inspireren en kracht te geven door op te treden als rolmodel van positiviteit, vertrouwen en erkenning. Leiderschap heeft veel te maken met integriteit en empathie. Een leider is iemand die iedereen, ongeacht zijn of haar achtergrond, kan begrijpen en waarderen door hen te laten gedijen in een gemeenschap van welzijn, samenhang en betrokkenheid van allen.

Ondersteuning

Ondersteuning als competentie is het vermogen om de mensen om ons heen te helpen, te steunen en aan te moedigen, vooral in tijden van nood. Iedereen moet worden aangemoedigd en gewaardeerd om vertrouwen in zichzelf en anderen te krijgen. In inclusieve contexten waar diversiteit een barrière lijkt te zijn, zijn steun en aanmoediging essentieel om zelfvertrouwen op te bouwen in onszelf en de wereld om ons heen.

Creativiteit

Creativiteit is het vermogen om innovaties, nieuwe werelden en andere denkbeelden te creëren, en mogelijke alternatieven buiten de conventionele patronen om. Creativiteit is onontbeerlijk in het inclusieproces omdat het zich voedt met diversiteit zelf. Diversiteit is immers een bron van inspiratie en innovatie voor leerlingen en leerkrachten.

Integriteit

Integriteit is de kwaliteit van het hebben van sterke morele en ethische waarden en het compromisloos naleven daarvan. Integriteit is altijd doen wat moreel juist is, gebaseerd op de beginselen van waarachtigheid en eerlijkheid. Integriteit houdt verband met rechtvaardigheid en billijkheid en is van fundamenteel belang in een onderwijscontext, omdat het helpt vertrouwen tussen mensen op te bouwen.

Communicatie

Communicatie als competentie verwijst naar het vermogen tot effectieve interactie via meerdere talen en aanpassing aan uiteenlopende contexten. Verbale of non-verbale communicatie is essentieel om een gemeenschappelijke taal en een gemeenschappelijk scenario te creëren en zo elkaar te begrijpen en deel uit te maken van een groep zonder zich ooit buitengesloten te voelen.

Flexibiliteit

Flexibiliteit is het vermogen en de houding om in te spelen op de verschillende behoeften van verschillende leerlingen en veronderstelt een open geest zonder vooroordelen. Flexibiliteit is pedagogische personalisatie als antwoord op de verschillende onderwijsbehoeften van individuele leerlingen (persoonlijke, sociale, culturele en professionele identiteit) en hun verschillende persoonlijke kenmerken. Een ‘verschillende’ flexibiliteit voor elke leerling, een ‘flexibele’ flexibiliteit die zich voortdurend aanpast aan de ontwikkelingen in de leer- en onderwijsprocessen van individuele leerlingen.

Waardering voor diversiteit

Waardering voor diversiteit is het vermogen om mensen te omarmen door te respecteren en te waarderen wat hen anders maakt. Het betekent het stimuleren van creativiteit, innovatie en kritisch denken, waarbij verschillen worden gezien als kansen en middelen. Het waarderen van diversiteit zorgt voor een gevoel van samenhang en verbondenheid, wat bijdraagt tot de voorbereiding van leerlingen om zich te ontplooiën als burgers in een diverse wereld. Het onderrichten van leerlingen ‘in en voor diversiteit’ is een middel om te leren samenleven in pluralistische, democratische en antiracistische samenlevingen en waarden en relaties te ontwikkelen die samenwerking, begrip, solidariteit en rechtvaardigheid bevorderen.

Bijlage 2: Desktoponderzoek

Land	Nationaal beleid en nationale richtlijnen
België	<p>Referentiekader voor onderwijskwaliteit (2016), Vlaamse Overheid, http://mijnschoolisok.be/wp-content/uploads/referentiekader.pdf</p> <p>GOK-wijs: kwaliteitsverwachtingen en kwaliteitsbeelden (versie 8/6/21), GO! (2021) https://g-o.be/pers/go-lanceert-kwaliteitstool-voor-gelijke-onderwijskansen/</p>
Griekenland	<p>Institute of Educational Policy, New Curricula, Basic Principles of the New Curricula, in all subjects and classes (2022) [Instituut voor Onderwijsbeleid, Nieuwe leerplannen, Grondbeginselen van de nieuwe leerplannen, in alle vakken en klassen (2022).] http://iep.edu.gr/el/nea-programmataspoudon-arxiki-selida & http://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli</p> <p>Institute of Educational Policy, Skills workshops, (new subject in all classes of primary school and gymnasium (2021). [Instituut voor Onderwijsbeleid, Skills workshops, (nieuw vak in alle klassen van de basisschool en het gymnasium (2021).] http://iep.edu.gr/el/psifiako-apothetirio/skill-labs</p> <p>Greek Ministry of Education, Refugee and Education (actions for the inclusion of refugee children in the Greek education system). [Grieks ministerie van Onderwijs, Vluchtelingen en onderwijs (acties voor de integratie van vluchtelingenkinderen in het Griekse onderwijsstelsel).] https://www.minedu.gov.gr/tothema-prosfigiko-m</p> <p>Global education monitoring exhibition (2020) [Wereldwijde onderwijsmonitoring tentoonstelling (2020)] https://www.mvvfoundation.gr/wp-content/uploads/2020/12/GEMR_2020-Summary_GR.pdf</p> <p>Law 4547/2018 for the reorganization of the support structures of primary and secondary education - Article 2 (2018) [Wet 4547/2018 tot reorganisatie van de ondersteuningsstructuren van het basis- en secundair onderwijs - artikel 2 (2018)] https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/372828/nomos-4547-2018</p> <p>Greek Ministry of Education and Institute of Educational Policy, Participation in Project for Inclusive Schools, Policy Report on Inclusive School Education (2021). [Grieks ministerie van Onderwijs en Instituut voor Onderwijsbeleid, Deelname aan project voor inclusieve scholen, Beleidsverslag over inclusief schoolonderwijs (2021).] https://inclusiveschools.net/gr/wpcontent/uploads/sites/3/2021/01/Policy-Paper-GR.pdf</p>

Italië	<p>DLGS n. 286 del 1998/(bijgewerkt 2023): Testo unico delle disposizioni concernenti la disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero. https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:1998-07-25:286</p> <p>C.M. n. 24 del (2006), Linee guida per l'accoglienza e l'integrazione degli alunni stranieri. https://archivio.pubblica.istruzione.it/normativa/2006/cm24_06.shtml</p> <p>C.M. n. 2 dell'8 gennaio (2010), Indicazioni e raccomandazioni per l'integrazione di alunni con cittadinanza non italiana http://www.integrazionescolastica.it/article/916#:~:text=2%20del%2008%2F01%2F2010,alunni%20con%20cittadinanza%20non%20italiana</p> <p>C.M. n. 4233 del 19/2/2014, nota prot n° 7443 del 18/12/14: linee di indirizzo per favorire il diritto allo studio degli alunni adottati https://www.istruzione.it/archivio/web/istruzione/prot7443_14.html</p> <p>Orientamenti Interculturali. Idee e proposte per l'integrazione di alunne e alunni provenienti da contesti migratori (2022) https://www.miur.gov.it/-/scuolapresentati-gli-orientamenti-interculturali-idee-e-proposte-per-l-integrazione-di-alunnee-alunni-provenienti-da-contesti-migratori-bianchi-docu</p>
Kroatië	<p>Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008), Republiek Kroatië https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html</p> <p>Smjernice za rad s učenicima s teškoćama (2021), Ministerie van Wetenschap en Onderwijs https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Smjernice%20za%20rad%20s%20ucenicima%20s%20teskocama.pdf</p> <p>Smjernice za primjenu okvira nacionalnoga standarda kvalifikacija za ravnateljce, Ministerie van Wetenschap en Onderwijs https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Napredovanje/Smjernice%20za%20primjenu%20Okvira%20nacionalnoga%20standarda%20kvalifikacija%20za%20ravnateljce.pdf</p> <p>Smjernice, upute, preporuke i prijedlozi aktivnosti učiteljima, nastavnicima i stručnim suradnicima u osnovnim i srednjim školama za inkluziju ranjive skupine učenika izbjeglica (2022), Ministerie van Wetenschap en Onderwijs met het Agentschap voor Onderwijs en Lerarenopleiding. https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izbjeglice/Smjernice-upute-preporukeprijedlozi-aktivnosti-osnovnim-srednjim-skolama-za-inkluziju-ranjive-skupineucenika-izbjeglica.pdf</p>

Ireland	<p>Code of Professional Conduct for Teachers (2016) [Beroepscode voor leerkrachten (2016)] https://www.teachingcouncil.ie/en/publications/fitness-to-teach/code-of-professional-conduct-for-teachers1.pdf</p> <p>Céim: Standards for Initial Teacher Education (2020) [Céim: Normen voor de initiële lerarenopleiding (2020)] https://www.teachingcouncil.ie/en/news-events/latest-news/ceim-standards-for-initial-teacher-education.pdf</p> <p>Primary School Intercultural Guidelines, NCCA, (2005) [Interculturele richtlijnen voor het basisonderwijs, NCCA, (2005)] https://ncca.ie/en/resources/intercultural_ed_pri/</p> <p>English as an Additional Language guidelines (2006) [Richtlijnen Engels als extra taal (2006)]: https://ncca.ie/en/primary/primary-developments/english-as-an-additional-language-in-primary-schools/</p> <p>Joint Managerial Body (JMB) guidelines on the inclusion of students of different beliefs in Catholic schools (2019) [Richtlijnen van het Joint Managerial Body (JMB) over de integratie van leerlingen met een andere overtuiging in katholieke scholen (2019)] https://www.jmb.ie/LinkClick.aspx?fileticket=bvfg2Cvau3s%3D&portalid=0&resourceView=1</p>
----------------	--

Referenties

British Council. Content and Language Integrated Learning (British Council. Inhoud-en taal-geïntegreerd leren.) <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/educational-policies-practices/articles/content-and-language>

CAST. The UDL Guidelines. (CAST. De UDL-richtlijnen.) <https://udlguidelines.cast.org/>

Colum, Miriam, et al. *Handbook for Teachers*. Supporting Inclusion and Diversity in Teaching. <https://www.siditproject.eu/deliverables>

Council of Europe. About youth policy. (Raad van Europa. Over jeugdbeleid.) <https://www.coe.int/en/web/youth/about-youth-policy>

Council Recommendation of 22 May 2018 (2018) on promoting common values, inclusive education, and the European dimension of teaching ST/9010/2018/INIT (2018/C 195/01) [Aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 (2018) inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven ST/9010/2018/INIT (2018/C 195/01)], <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29>

European Commission (2022). The European Pillar of Social Rights: Action Plan. [Europese Commissie (2022). Het actieplan voor de Europese pijler van sociale rechten.] <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1568&langId=en>

European Commission. DigComp Framework. (Europese Commissie. DigComp-kader.) https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en

European Commission. European Education Area. (Europese Commissie. Europese Onderwijsruimte.) <https://education.ec.europa.eu/>

European Commission. GreenComp: the European sustainability competence framework. (Europese Commissie. GreenComp: Europees referentiekader voor duurzaamheidscompetenties.) https://joint-research-centre.ec.europa.eu/greencomp-european-sustainabilitycompetence-framework_en

European Commission. LifeComp: The European framework for the personal, social and learning to learn key competence. (Europese Commissie. LifeComp: Europees Kader voor de kerncompetenties voor persoonlijk, sociaal en leren leren.) https://joint-research-centre.ec.europa.eu/lifecomp_en

European Commission. The European Entrepreneurship Competence Framework (EntreComp). (Europese Commissie. EntreComp: Europees Kader voor ondernemerscompetentie.) <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1317&langId=en>

European Education and Culture Executive Agency, (Eurydice Europees Uitvoerend Agentschap Onderwijs en cultuur, Eurydice) (2019). *Integrating students from migrant backgrounds into schools in Europe: national policies and measures*, Publications Office. (Bureau voor publicaties) <https://data.europa.eu/doi/10.2797/819077>

UNESCO (2017). *A guide for ensuring inclusion and equity in education*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, p.7. (Educatieve, wetenschappelijke en culturele organisatie van de Verenigde Naties, p.7.] <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248254e.pdf>